

هوالمصور

تغییرات ارزشی در تعاملات
حقوقی-اخلاقی زناشویی
(زنان و تفاوت‌های نسلی)

مؤلف:

دکتر ام‌البنین چابکی

(عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س))

تغییرات ارزشی در تعاملات حقوقی-اخلاقی زناشویی (زنان و تفاوت‌های نسلی)

ناشر:
دانشگاه الزهراء (س)

مؤلف: دکتر ام‌البنین چابکی (عضو هیأت علمی دانشگاه الزهراء (س))

صفحه آرایی: مهدی رادمهر

نوبت چاپ: اول - پاییز ۱۳۹۵

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

- سرشناسه : چابکی، ام‌البنین، ۱۳۳۴ -
عنوان و نام پدیدآور : تغییرات ارزشی در تعاملات حقوقی- اخلاقی زناشویی (زنان و تفاوت‌های نسلی) / ام‌البنین چابکی.
مشخصات نشر : تهران: دانشگاه الزهراء، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری : ۱۹۵ ص.
شابک : 978-600-5002-97-3
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
موضوع : زناشویی -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع : Marriage -- Iran -- Case studies
موضوع : برخورد نسل‌ها -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع : Conflict of generations -- Iran -- Case studies
موضوع : زناشویی -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع : Marriage -- Iran -- Case studies
موضوع : روابط زن و مرد -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع : Man-woman relationships -- Iran -- Case studies
موضوع : روابط زن و مرد -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع : Man-woman relationships -- Iran -- Case studies
موضوع : حقوق خانواده -- ایران
موضوع : Domestic relations -- Iran
شناسه افزوده : دانشگاه الزهراء
رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ ت۷ چ/۴۲ HQY
رده بندی دیویی : ۳۰۶/۸۱۰۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۴۷۷۱۸۴۸

مرکز پخش:

ونک - دانشگاه الزهراء (س) تلفن:

۸۸۰۴۸۹۳۳ - ۸۵۶۹۲۷۶۹

بلوار کشاورز - نیش ۱۶ آذر -

انتشارات دانشگاه الزهراء (س)

وبگاه فروش اینترنتی:

<http://research.alzahra.ac.ir>

کلیه حقوق برای دانشگاه الزهراء (س)

محفوظ است

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۲
فصل اول: مفهوم‌شناسی اخلاق و حقوق	۱۵
۱.۱. اخلاق	۱۶
۱.۱.۱. مفهوم اخلاق	۱۸
۲.۱.۱. موضوع اخلاق	۲۲
۳.۱.۱. قلمرو اخلاق	۲۲
۴.۱.۱. اخلاق از منظر نظریه پردازان	۲۴
۱.۴.۱.۱. اخلاق تکلیف مدار (اخلاق وظیفه‌گرا)	۲۶
۲.۴.۱.۱. اخلاق نتیجه مدار	۲۷
۳.۴.۱.۱. اخلاق فضیلت مدار	۳۱
۴.۴.۱.۱. اخلاق اسلامی	۳۳
۵.۴.۱.۱. اخلاق فمینیستی	۳۷
۲.۱. حقوق	۴۶
۱.۲.۱. تعریف حق	۴۶
۲.۲.۱. اقسام حق	۴۷
۱.۲.۲.۱. حق مالی	۴۸
۲.۲.۲.۱. حق غیر مالی	۴۸
۳.۲.۱. رابطه حقوق و اخلاق	۴۸
۴.۲.۱. تفاوت اخلاق و حقوق	۵۰
۱.۴.۲.۱. تفاوت در هدف	۵۰
۲.۴.۲.۱. تفاوت در ضمانت اجرا	۵۱
۳.۴.۲.۱. تفاوت در قلمرو	۵۲

فصل دوم: ارزش‌های اخلاقی و حقوق زوجه در زندگی زناشویی..... ۵۳

- ۱,۲. زنان و مصادیق ارزش‌های اخلاقی در تعاملات زناشویی ۵۴
- ۱,۱,۲. عفو و گذشت ۵۵
- ۲,۱,۲. صبر و شکیبایی در برابر مشکلات ۵۶
- ۳,۱,۲. ایثار و از خودگذشتگی ۵۶
- ۴,۱,۲. وفاداری ۵۷
- ۵,۱,۲. مشورت و تبادل نظر ۵۷
- ۶,۱,۲. عیب پوشی و حفظ اسرار ۵۸
- ۷,۱,۲. اعتماد به همسر ۵۹
- ۸,۱,۲. فروتنی و پرهیز از خود برتری ۵۹
- ۹,۱,۲. پاکدامنی ۶۰
- ۱۰,۱,۲. تلاش برای حفظ ارتباط خانواده با خویشاوندان ۶۰
- ۱۱,۱,۲. صداقت ۶۱
- ۱۲,۱,۲. قدرشناسی ۶۱
- ۱۳,۱,۲. پرهیز از بدبینی ۶۲
- ۲,۲. حقوق زوجه در زندگی زناشویی ۶۲
- ۱,۲,۲. حقوق مالی زن در زندگی زناشویی ۶۳
- ۱,۱,۲,۲. مهریه ۶۳
- ۲,۱,۲,۲. نفقه ۶۳
- ۳,۱,۲,۲. حق توارث ۶۶
- ۴,۱,۲,۲. اجرت المثل ۶۶
- ۲,۲,۲. حقوق غیر مالی ۶۸
- ۱,۲,۲,۲. حق برخورداری از حسن معاشرت ۶۸

- ۷۰ ..... حق تأمین نیاز جنسی ..... ۲،۲،۲
- ۷۱ ..... تربیت فرزند ..... ۳،۲،۲
- ۷۲ ..... حق برخورداری از معاضدت شوهر در تشیید مبانی خانواده و ..... ۴،۲،۲
- ۷۲ ..... حق حضانت از کودکان ..... ۵،۲،۲
- ۷۳ ..... محدود کردن حق تعدد زوجات مرد ..... ۶،۲،۲
- ۷۳ ..... حق انتخاب محل سکونت ..... ۷،۲،۲
- ۷۴ ..... حق مالکیت ..... ۸،۲،۲
- ۷۵ ..... حق اشتغال ..... ۹،۲،۲
- ۷۶ ..... حق طلاق ..... ۱۰،۲،۲
- ۷۶ ..... حق شرط ضمن عقد ..... ۱۱،۲،۲

فصل سوم: تغییرات ارزشی؛ تأکید زنان بر مطالبات حقوقی ۸۱

- ۸۲ ..... ارزش ..... ۱،۳
- ۸۳ ..... واژه شناسی ارزش ..... ۱،۱،۳
- ۸۳ ..... ویژگی‌های ارزش ..... ۲،۱،۳
- ۸۴ ..... کارکرد ارزش ..... ۳،۱،۳
- ۸۶ ..... تفاوت ارزش و نگرش ..... ۴،۱،۳
- ۸۶ ..... تغییر ارزش‌ها ..... ۵،۱،۳
- ۹۱ ..... ارزش‌های خانوادگی و تأثیر مدرنیسم بر آن ..... ۲،۳
- ۹۲ ..... تضعیف ارزش‌های سنتی ..... ۱،۲،۳
- ۹۶ ..... کم رنگ شدن ارزش‌های مذهبی در تعاملات زناشویی ..... ۲،۲،۳
- ۱۰۰ ..... تزلزل ارزش‌های اخلاقی ..... ۳،۲،۳
- ۱۰۴ ..... تحول در موقعیت اجتماعی زنان ..... ۴،۲،۳

- ۵,۲,۳. تغییر کارکردهای خانواده ۱۰۵
- ۶,۲,۳. افزایش انتظارات زنان از زندگی زناشویی ۱۰۸
- ۷,۲,۳. تمرکز پژوهشگران حوزه خانواده بر مطالبات حقوقی زنان ۱۱۱
- ۳,۳. تغییر ارزش‌های خانوادگی و تفاوت‌های نسلی ۱۱۶
- ۴,۳. گونه‌شناسی و تبیین جامعه‌شناختی تعاملات زناشویی در چارچوب نظریه‌ها ۱۲۰
- ۱,۴,۳. تعاملات مبتنی بر همکاری ۱۲۱
- ۲,۴,۳. تعاملات مبتنی بر تبادل منافع ۱۲۳
- ۳,۴,۳. تعاملات مبتنی بر رقابت و ستیز ۱۲۶
- فصل چهارم: زنان و تفاوت‌های نسلی در تعاملات زناشویی ۱۳۱**
- ۱,۴. تأملی در نتایج یک پژوهش ۱۳۲
- ۱,۱,۴. تصویری از جامعه مورد بررسی ۱۳۲
- ۲,۱,۴. تفاوت‌های نسلی زنان در زندگی زناشویی ۱۳۷
- ۱,۲,۱,۴. میزان مطالبات حقوقی در آزمودنی‌ها ۱۳۷
- ۲,۲,۱,۴. میزان پایبندی به ارزش‌های اخلاقی در آزمودنی‌ها ۱۳۸
- ۳,۲,۱,۴. تفاوت‌های نسلی در «میزان توجه به مطالبات حقوقی» ۱۳۹
- ۴,۲,۱,۴. تفاوت‌های نسلی در «میزان رعایت موازین اخلاقی در تعاملات زناشویی» .. ۱۴۱
- ۵,۲,۱,۴. تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «تحصیلات» و «میزان توجه به مطالبات حقوقی در تعاملات زناشویی» ۱۴۲
- ۶,۲,۱,۴. تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «تحصیلات» و «میزان رعایت موازین اخلاقی در تعاملات زناشویی» ۱۴۳
- ۷,۲,۱,۴. تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «اشتغال» و «میزان توجه به مطالبات حقوقی در تعاملات زناشویی» ۱۴۳

۸,۲,۱,۴	تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «اشتغال» و «میزان رعایت موازین اخلاقی در تعاملات زناشویی»	۱۴۴
۹,۲,۱,۴	تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «میزان درآمد خانواده» و توجه زنان به «مطالبات حقوقی در تعاملات زناشویی»	۱۴۵
۱۰,۲,۱,۴	تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «میزان درآمد خانواده» و «رعایت موازین اخلاقی در تعاملات زناشویی»	۱۴۶
۱۱,۲,۱,۴	تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «تحصیلات شوهر» و «میزان مطالبات حقوقی زن در تعاملات زناشویی»	۱۴۶
۱۲,۲,۱,۴	تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «تحصیلات شوهر» و «رعایت موازین اخلاقی» توسط زنان	۱۴۷
۱۳,۲,۱,۴	تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «میزان اختلاف نظر در زندگی زناشویی» و «میزان مطالبات حقوقی»	۱۴۸
۱۴,۲,۱,۴	تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «میزان اختلاف نظر در زندگی زناشویی» و «میزان رعایت موازین اخلاقی»	۱۴۸
۱۵,۲,۱,۴	تفاوت‌های نسلی در رابطه بین «میزان مطالبات حقوقی» و «میزان رعایت موازین اخلاقی»	۱۵۰
۱۵۷	فصل پنجم: نتیجه‌گیری	
۱۶۹	۱. منابع فارسی	
۱۸۱	۲. منابع انگلیسی	
۱۸۵	نمایه‌ها	

فهرست عناوین جداول

- جدول ۱,۴. توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان بر اساس میزان موافقت با گویه‌های حقوقی به تفکیک نسل ۱۳۸
- جدول ۲,۴. توزیع فراوانی و درصد پاسخگویان بر اساس میانگین میزان رعایت ارزش‌های اخلاقی در تعاملات زناشویی به تفکیک نسل ۱۳۹
- جدول ۳,۴. تحلیل واریانس مطالبات حقوقی در سه نسل (ANOVA) ۱۳۹
- جدول ۴,۴. اختلاف میانگین میزان مطالبات حقوقی در سه نسل (آزمون تعقیبی شفه) ۱۴۰
- جدول ۵,۴. مقایسه چند گانه میانگین میزان مطالبات حقوقی ۱۴۰
- جدول ۶,۴. تحلیل واریانس رعایت موازین اخلاقی در سه نسل (ANOVA) ۱۴۱
- جدول ۷,۴. اختلاف میانگین نمرات رعایت موازین اخلاقی در سه نسل (آزمون تعقیبی شفه) .. ۱۴۱
- جدول ۸,۴. مقایسه چند گانه میانگین نمرات رعایت موازین اخلاقی ۱۴۲
- جدول ۹,۴. ضریب همبستگی بین تحصیلات و مطالبات حقوقی به تفکیک نسل ۱۴۳
- جدول ۱۰,۴. ضریب همبستگی بین تحصیلات و موازین اخلاقی به تفکیک نسل ۱۴۳
- جدول ۱۱,۴. ضریب همبستگی بین وضع اشتغال و مطالبات حقوقی به تفکیک نسل ۱۴۴
- جدول ۱۲,۴. ضریب همبستگی بین وضع اشتغال و رعایت موازین اخلاقی به تفکیک نسل ۱۴۵
- جدول ۱۳,۴. ضریب همبستگی بین درآمد و مطالبات حقوقی به تفکیک نسل ۱۴۵
- جدول ۱۴,۴. ضریب همبستگی بین درآمد و رعایت موازین اخلاقی به تفکیک نسل ۱۴۶
- جدول ۱۵,۴. ضریب همبستگی بین تحصیلات شوهر و مطالبات حقوقی زنان به تفکیک نسل .. ۱۴۷
- جدول ۱۶,۴. ضریب همبستگی بین تحصیلات شوهر و رعایت موازین اخلاقی به تفکیک نسل .. ۱۴۷
- جدول ۱۷,۴. ضریب همبستگی میان بین اختلافات زناشویی و مطالبات حقوقی به تفکیک نسل ۱۴۸
- جدول ۱۸,۴. ضریب همبستگی بین میزان اختلافات زناشویی و میانگین نمرات گویه‌های اخلاق .. ۱۴۹

جدول ۱۹,۴. ضریب همبستگی بین میزان اختلافات زناشویی و رعایت موازین اخلاقی به تفکیک نسل	۱۴۹
جدول ۲۰,۴. ضریب همبستگی بین میزان مطالبات حقوقی و رعایت موازین اخلاقی	۱۵۰
جدول ۲۱,۴. ضریب همبستگی بین میزان مطالبات حقوقی و رعایت موازین اخلاقی به تفکیک نسل	۱۵۱
جدول ۲۲,۴. تحلیل رگرسیون چند متغیره مطالبات حقوقی آزمودنی‌ها در تعاملات زناشویی ...	۱۵۲
جدول ۲۳,۴. تحلیل رگرسیون چند متغیره رعایت ارزش‌های اخلاقی توسط آزمودنی‌ها در تعاملات زناشویی	۱۵۳

پیشگفتار

خانواده در کشور ما، در چند دههٔ اخیر به لحاظ ارزشی و کارکردی دچار دگرگونی‌های قابل تأملی شده که این نهاد را از جنبه‌های مختلف در معرض مخاطره قرار داده است. یکی از کانون‌های خطر در شیوهٔ تعاملات زناشویی به ویژه در نسل جدید نهفته است. شواهد امر بیانگر آن است که امروزه تغییر ارزش‌های اخلاقی و بی‌توجهی به آموزه‌های اخلاق اسلامی در این روابط سبب شده است زوجین و به ویژه زنان هنگام ازدواج بیش از هر چیز، به فکر تأمین و تضمین حقوق خود باشند و طرف مقابل را وادار به پذیرش تعهداتی در راستای تأمین این حقوق کنند. این امر در کنار سیر صعودی فروپاشی خانواده‌ها که می‌رود تا در جامعه به یک بحران تبدیل شود، توجه پژوهشگران را به ویژه در دهه‌های اخیر به خود جلب کرده و موجب شده است پژوهش‌های بسیاری در این رابطه با هدف آسیب‌شناسی انجام شود؛ اما نکتهٔ قابل تأمل در ارتباط با این پژوهش‌ها آن است که اکثریت قریب به اتفاق آن‌ها، «حقوق زن» را کانون توجه خود قرار داده و از نقش «اخلاق» در تعاملات زناشویی غفلت کرده‌اند. از مقالات پژوهشی بسیار انگشت شماری که در ارتباط با نقش اخلاق در تعاملات زناشویی تدوین شده، هیچ‌یک به شکل تجربی به آن نپرداخته است. با توجه به وجود چنین خلأیی، این کتاب می‌کوشد با ارائهٔ نتایج یک پژوهش پیمایشی، نظر پژوهشگران و دست‌اندرکاران مسایل زنان را نسبت به آن جلب کند. باید توجه داشت که در صورت عدم چاره‌اندیشی و ادامهٔ روند کنونی فروپاشی خانواده‌ها، جامعهٔ ما در آینده‌ای نه چندان دور، دستخوش بحران‌های اجتماعی خواهد شد. حتی اگر تلاش‌های قانونی برای حل معضلات خانواده افزون شود، این امر در بهترین شکل منجر به عمل و رفتار در محدودهٔ تکالیف می‌شود و نه فراتر از آن. در حالی که حفظ کانون خانواده، نیازمند تضمینی فراتر از قانون است و پایبندی به ارزش‌های اخلاقی

را می‌طلبد. با آن که تردیدی در توانمندی و قدرت ضمانت اخلاق برای حفظ کانون خانواده وجود ندارد، امروزه شاهد افول و ضعف معیارهای اخلاقی در روابط زوجین هستیم. این امر به عنوان یکی از مهم‌ترین تغییرات ارزشی رخ داده در حوزه خانواده، انگیزه اصلی انجام این مطالعه بوده که با رویکردی اخلاق محور به مقایسه جایگاه اخلاق و حقوق در تعاملات زناشویی پرداخته و کوشیده است تا تفاوت‌های نسلی را در این زمینه آشکار سازد. برای این منظور نتایج یک پژوهش پیمایشی بر روی سه نسل از زنان متأهل شهر تهران، بازتاب داده شده است تا با نشان دادن تفاوت‌های نسلی، تصویری از تغییر نگرش زنان جوان جامعه امروز ایران در خصوص جایگاه اخلاق در روابط زناشویی ارائه شود. با توجه به این که زنان در خانواده، از نقشی محوری و غیر قابل مقایسه با دیگر اعضا برخوردارند، نگرش آنان نسبت به حقوق خود و یا میزان پایبندی آن‌ها به رعایت موازین اخلاقی در خانواده - آن هم از جنس ایثار و فداکاری - می‌تواند تأثیرگذاری بالایی در تداوم و بهینه سازی شرایط زندگی مشترک و به تبع آن اعتلای جامعه داشته باشد. این مطالعه، با ارائه تعاریفی از اخلاق، آن را در سه شکل تکلیف مدار (وظیفه‌گرا)، نتیجه‌مدار (حق محور) و فضیلت‌مدار بررسی کرده و با ذکر مصادیق حقوق و اخلاق در زندگی زناشویی، به تعاملات زوجین از دریچه اخلاق، نگرسته است. ذکر این نکته ضروری است که تأکید بر اخلاق در روابط زناشویی در این کتاب، به منزله نفی اهمیت تلاش برای احقاق حقوق زنان نیست، بلکه هدف آن است که نشان داده شود این تلاش‌ها نباید موجب غفلت از اهمیت نقش ارزش‌های اخلاقی در تحکیم روابط زوجین شود. بی‌تردید در غیاب اخلاق، بهترین راه برای جلوگیری از تضییع حقوق زن در خانواده، توسل به قانون است.

این کتاب در ۵ فصل موضوع دگرگونی ارزش‌های اخلاقی و مطالبات حقوقی در زندگی زناشویی را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد. فصل اول، مفاهیم اخلاق و حقوق و تفاوت‌ها و رابطه آن‌ها با یکدیگر و نیز اخلاق از منظر اندیشمندان و صاحب‌نظران را

مطرح می‌کند. فصل دوم، به ارزش‌های اخلاقی که زن در ارتباط با همسر می‌تواند و یا می‌بایست رعایت کند، و نیز به مصادیق حقوق زوجه می‌پردازد. فصل سوم مطالبی در ارتباط با تغییرات ارزشی در تعاملات زناشویی و تأکید زنان بر مطالبات حقوقی و نیز تفاوت‌های نسلی ارائه می‌دهد و با توجه به این تغییرات، تعاملات زناشویی را در چارچوب نظریه‌های علوم اجتماعی گونه‌شناسی و تبیین می‌کند. فصل چهارم، نتایج یک پژوهش پیمایشی در مورد جایگاه اخلاق و حقوق در تعاملات زناشویی زنان شهر تهران را بازتاب می‌دهد. در این طرح، سه نسل از بانوان متأهل ساکن تهران از نظر میزان مطالبات حقوقی و نیز میزان رعایت ارزش‌های اخلاقی در زندگی زناشویی مورد مقایسه قرار گرفته‌اند. فصل پنجم، به جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات می‌پردازد.

ام‌البنین چابکی

پاییز ۱۳۹۵